

מחול השדים: מושה יוחאי ודן שומרון בימי "הקליקות" בצמרת המטה הכללי

באוזניו של קצין בכיר אחר, קרא: "אבל זהו פוטש! מה ההבדל בין זה ובין הפיכה צבאית?"

הרעיון עצמו אינו זר כל כך לצה"ל, כפי שנדמה. בתקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים התייצבו כמה קצינים בכירים לפני ראש הממשלה ושר הביטחון, לוי אשכול, ותבעו באופן אולטימטיבי לפתוח במלחמה מייד. גם הם, זרקו את הרגות על השולחן.

השאלה היא היפותטית, כי רעיון כזה זר לחלוטין לרן שומרון.

ראשית כל, הוא לא תפס את מהות האיתותיפארה. הוא לא הבין כי זוהי מערכה שאינה מתאימה לצה"ל, שזוהי מלחמה לא-ל, שתסיים את צה"ל מתפקידו האמיתי.

שומרון הוא אדם בעל דימויו יוצר — אבל רק בשטח הצבאי. עולמו הוא עולם של מפות המכוסות בחיצים. נוף האיתותיפארה היה זר לו לגמרי, והוא הבין את מהותו רק במאוחר.

אולם היתה סיבה עמוקה יותר לכך שרעיון "זריקת הדרגות על השולחן" לא עלה כלל על דעתו: הוא החייל המושלם של מישטר דמוקרטי. אולי חייל מושלם מדי.

לפי תפיסתו, התחומים ברורים לחלוטין: הממשלה, שנבחרה באורח דמוקרטי, צריכה להחליט. הצבא צריך לציות ולבצע. הרמטכ"ל הוא האיש המבצע את החלטות הממשלה, שהיא המהווה, על פי החוק הישראלי, את המפקד העליון. שר הביטחון אחראי לצה"ל מטעם הממשלה.

במצאות, אין התחומים ברורים עד כדי כך. כי הרמטכ"ל הוא גם היועץ הצבאי העליון של הממשלה, וחווית דעתו שלו היא הקובעת בעניינים צבאיים.

תפקידו של הרמטכ"ל כולל גם את החובה למסור לממשלה את חוות דעתו השקולה על ההיבטים הצבאיים הכרוכים בהחלטה ממשלתית. במיקרים קיצוניים, כאשר חוות דעתו אינה מתקבלת והממשלה מקבלת החלטה הנוגדת את מצפנו המיקצועי, חובתו היא להתפטר.

אילו היה עומד לפני הממשלה, ב-9 בדצמבר 1987, רמטכ"ל שהיה משובע בי הפיכת הצבא למישטרה קולוניאלית היא אסון לצה"ל — האם זה היה נוגד את חובתו של חייל המישטר הדמוקרטי?

במצאות אין תשובה קלה. המאד ב-20 ראתה הרבה הפיכות צבאית כרפובליקות של בננות ובארצות העולם השלישי, כאשר רודנים צבאיים רודפים זה את זה. אך המאד ה-20 ראתה גם מיקרים שבהם הואשמו קצינים בכירים דווקא בכך שהיו מוכנים לצייט להחלטות פסולות של ממשלות חוקיות.

המיקרה הקיצוני ביותר, שהוא חז"פעי בהיסטוריה, היה, כמובן, בגרמניה. הגנרלים הגרמניים האשמו על ידי ההיסטוריה בכך שצייטו לממשלה החוקית של ארצם, שנבחרה בבחירות דמוקרטיות. עד הסוף סירבו למרוד, בטענה כי "גשבענו שבועות אמונים" אחרים מהם נתלו לאחר מכן, כעונש על צייטנות זו.

מיקרים פחות חמורים היו גם בארצות אחרות. היה רי בהם כרי לעורר את השאלה החמורה של גבול הציות.

נוצר כאן פאראדוקס טראגי. דווקא מפני שדן שומרון הוא החייל המושלם של צה"ל, אדם הגון, ישר, הרואה את תפקידו של הרמטכ"ל במילוי הוראותיה של הממשלה האזרחית הנבחרת, לא עלה כלל על דעתו למרוד.

● זינדרמיה במקום צבא

רמטכ"ל פחות צייתן, בעל גישה פוליטית, יכול היה להגיד לממשלה ברגע המכריע:

בחרו לכם מדיניות אחרת, כי צה"ל לא נועד למסע דיכוי קולוניאלי. תפקידו של צה"ל הוא להיות מוכן להגן על המדינה מפני אויביו מבחוץ. אין הצבא יכול לעשות את שני הדברים בעת ובעונה אחת.

הרמטכ"ל התבסס מישטר של קנוניות ומילחמות קצינים. כאשר ירע משה לוי שכהונתו עומדת להסתיים, הוא עשה מעשה חמור: תחת לעכב את המינויים החדשים עד שיוורשו יכנס לתפקידו וימנה את האנשים הרצויים לו, מיהר לוי ומילא עמדות בכירות בצה"ל בנאמניו האישיים — אנשים שתמכו בו במלחמתו ברו שומרון. שומרון עצמו תיעב את הקליקות, ולא היה "קליקא".

אולם מני וגמור היה עם רבין למנות את שומרון כרמטכ"ל. הכל תמכו בקצין הקרבי, שהבטיח פומבית לערוך בצה"ל "טלטלה" גדולה.

רן שומרון התמנה כרמטכ"ל ה-13 של צה"ל.

● יש עשן ויש אש

עד לאותו הרגע עמד לו לרן שומרון מזלו. גם עיתוי המינוי נראה אידיאלי: היה צורך לחדש את המתכנת של צה"ל, והוא נראה כאיש הנכון לכך.

החידוש הראשון היה כמעט היתולי. למחרת המינוי התפרסמה בעיתון ידיעה כוזבת, כאילו אסר הרמטכ"ל החדש את העישון בכל הפורומים של צה"ל.

עוד לפני שהספיק להכחיש את הידיעה, צילצל הטלפון בלישכתו. המטלפנת היתה שרת-הבריאות, שושנה ארכלי-אלמוזינו. בדברים חמים וארוכים היא בירכה את הרמטכ"ל על החלטתו הנכונה והחדשנית, וערמה עליו תשובות כה רבות, עד כי לא היה נעים לו להעמיד אותה על טעותה.

הידיעה לא הוכחשה, והעישון נמשך.

חשובים יותר היו חידושים אחרים, שעמד הרמטכ"ל החדש להכניס לצה"ל. מזה שנים רוב בחדרי-חדרים על הצורך בתפיסה צבאית חדשה, שהיתה אמורה להתבסס על הטכנולוגיה החדשה ביותר.

תפיסה זו דומה ל"מלחמת-הכוכבים" האמריקאית, אך במהדורה יבשתית. התוכנית האמריקאית ("יוזמת ההגנה בחלל") מבוססת על ההנחה שיתן לגלות ולהשמיד טילים עוינים בשעת מופעם בחלל — פעולה המחייבת דריינקות אגרית ומהירות של רקות. מטילי-גנרטיל נדרש לגלות במרחבים האינופיים כמעט של החלל החיצון טיל אויב קטן, כמו מחט בערימה של שחת, ולהשמידו בביטחון מוחלט לפני שהוא מצליח להתקרב לשטח האמריקאי — כל זה בשעת-חירום, כאשר האויב משגר אלפי טילים, שכל אחד מהם די בו כדי לחסל עיר אמריקאית גדולה. ההקבלה היבשתית היא שטיל הנורה בארץ אחת — למשל בגרמניה המערבית — יכול לגלות ולהשמיד טנק אויב הנמצא עדיין במרחק עצום — למשל על ארמת פולין. אם אפשרי הדבר, יכול "גשק חכם" כזה לחסוך כוחות רבים, לקבל על עצמו תפקידים שמורים כיום מטוסים שמחירים מרקיע שחקים, והחשופים לאס התותחים והטילים של האויב.

כאשר התעורר בישראל הוויכוח על מטוס הלבאי, דובר הרבה על "חלופות". אלה לא נגעו רק לחיסול פרויקט הלבאי, אלא לכל התפיסה של שדה-הקרב העתידי וכוניית צה"ל לקראתו.

דן שומרון עוד רבין לחסל את הלבאי — אחת ההחלטות הגדולות בתולדות צה"ל. היה נדמה כי עידן כהונתו ותאפיין בעיקר בעיצוב צה"ל החדש, כצבא אולטרה-מודרני. איש לא חלם כי יקרה בדיוק ההיפך: שצה"ל יצטרך לקבל על עצמו את התפקיד הפרמיטיבי ביותר שיכול צבא למלא: תפקיד של מישטרה קולוניאלית.

כאן נטש המזל את שומרון. אין גורל מר יותר לרמטכ"ל מאשר לשקוע במלחמה עכורה מסוג זה, שבה אין איש יכול לזכות בעל-ידפנה. זהו תפקיד כפרי-טובה. כאילו ניבאה לו האינטואיציה מה עומד להתרחש, אמר שומרון באוקטובר 1985 לאיתן הבר: "הבעיה העיקרית שלנו בשטחים היא להצליח לא לגרום למרי אזרחי, שהוא בעצם הסכנה הכי גדולה".

וימים מעטים אחרי כניסתו לתפקיד הרמטכ"ל, במאי 1987, אמר שהתפקיד בשטחים שוחק את צה"ל, ומטוב להעביר את התפקיד הזה כולו למישטרה-גבול.

באוקטובר 1987 הכריז כי "הטורו הוא עכשיו מקומי. גל האלימות יירד כמו גלים קודמים".

זאת היתה הערבה מזועזעת — ולא האחרונה.

● מהלומה של אלה

כאשר פרצה האיתותיפארה, ב-9 בדצמבר 1987, שמונה חודשים בלבד אחרי שהתמנה כרמטכ"ל, היא נחתה על ראשו כמהלומת-אלה. כמו כל זרועות השילטון, הוא הופתע לחלוטין. לא השב"כ, לא הממשל הצבאי, לא המינהל האזרחי הוזהירו מפני העומד להתרחש.

לפתע התברר כי אין בכלל גוף האחראי להערכה כזאת. לא זה בלבד שהמוסדות השונים היו כפופים כל אחד לשמכות אחרת (השב"כ כפוף לראש-הממשלה, המינהל האזרחי כפוף לשר הביטחון, הממשל הצבאי כפוף לרמטכ"ל), אלא שחיוו התקוממות אזרחית לא היה בסמכותו של אף אחד מהם.

לא היה מוסד מוסמך.

ההפתעה הגמורה שנגרמה על-ידי ההתקוממות ואי הבנת חומרתה התבטאו בדבריו של הרמטכ"ל, ושר הביטחון. ב-14 בדצמבר אמר הרמטכ"ל שהוא צופה לדעיכת המהומות תוך זמן קצר. ב-17 בדצמבר אמר הרמטכ"ל בעוזה: "אני מקווה שנצליח להרגיע את הרוחות כבר בימים הקרובים. כבר מסתמנת רגיעת" מה, אך זה עדיין לא הסוף.

ב-21 בדצמבר אמר כי צה"ל מסוגל להשלים סדר בכל המצבים, "השאלה היא רק המחיר. הואיל ואינני תומך במדינה פלסטינית, אין לצאת ממחנות-הפלסטים, מכיוון שאש"ף ישתלט או עליהם".

במצב החדש בלמה אחת התכונות העיקריות של שומרון: היותו חייל איפוליטי לגמרי. הדבר מנע ממנו להבין מהרגע הראשון את מהות האיתותיפארה

ומקורותיה העמוקים. להצדקתו הוא יכול לטעון שגם פוליטיקאים מיקצועיים לא הבינו.

רמטכ"ל קודם אמר פעם שאיש-צבא, החל מדרגת אלוף, צריך לחשוב כמו מיניסטר. שומרון אינו חושב כמיניסטר. בכך הוא שונה מסגנון, אהוד ברק, המאזן אותו מכמה בחינות. בניגוד לצמרים קודמים של רמטכ"ל-סגן (ובניניהם הצמר לור-שומרון), מתפקדים שומרון וברק היטב ביחד.

בגלל אי-הבנת מהות האיתותיפארה, מן הרגע הראשון, לא ידע צה"ל מה לעשות. החיילים התחילו לירות לכל עבר, מפגינים נהרגו בסיטונות. זה תרם להגברת האיתותיפארה בשלב הראשון, המכריע. רק לאחר מכן התחיל צה"ל לנסות ולפתח שיטות חדשות.

האיתותיפארה לא הסתיימה תוך ימים, כמצופה. וגם לא תוך שבועות. גם לא תוך חודשים.

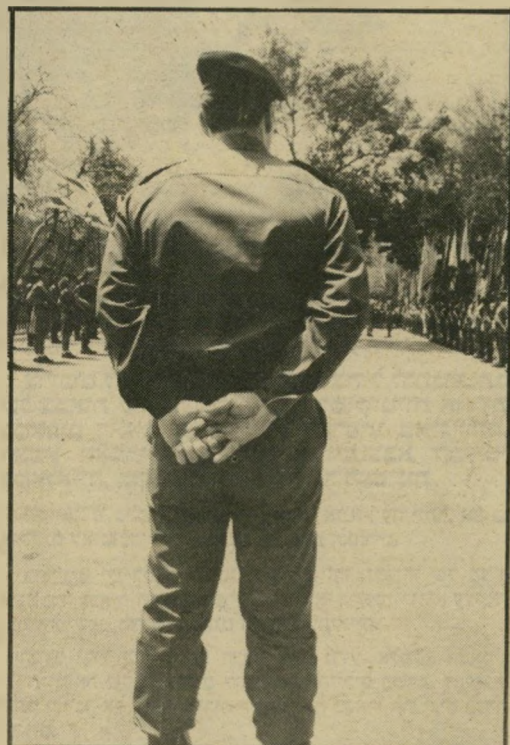
בסוף תשמ"ח היה נראה שהיא עלולה להימשך שנים ("תשע שנים", בדברי יצחק שמיר), ולחסל תוך כדי כך את הפיכויים המזהירים שהיו לרמטכ"ל רן שומרון בשעה שנכנס לתפקידו.

● דרוגה על השולחן

אלה היפותטיות מעניינת היא מה היה קורה בדצמבר 1987, אילו עמד בראש צה"ל אדם מסוג אחר. איש כמו משה ריין, למשל.

מה היה קורה, למשל, אילו התייצב אז ראש-המטה הכללי לפני הממשלה, מודיע שאין בכוחו של צה"ל לשבור התקוממות לאומית בעלת היקף כזה, ותובע מן הממשלה לקבל החלטה למציאת פיתרון מדיני, שיפטור את צה"ל מן הפעולה בשטחים הכבושים? מה היה קורה אילו איים בהתפטרות?

כאשר הוזכרה אפשרות זו, בעבור כמה שבועות,

סוף-סוף: הרמטכ"ל בכניסתו לתפקיד

ענת סרנגטי, העולם הזה